

ATATÜRK'ÜN ANAYASAL VİZYONU VE 1924 ANAYASASI: PARLAMENTER SİSTEM

Biliyorum, diyeceksiniz ki “parlamentar sistem zaten tarihsel sistemimiz, Osmanlı’da eskizleri başlamıştı”. Evet, çok doğru, ancak Atatürk kadar bilgili (tüm farklı sistemleri çalışmış) ve devrimci bir lider, başkanlık sistemini ülkemize daha uygun görseydi, hiç çekinmeden başkanlık sistemini savunurdu. Oysa, tam tersine, ülkemiz için – Meclis’in en güçlü organ olduğu – bir parlamentar sistemi doğru bulmuştur.

“Medeni Bilgiler”de, Atatürk, “Anayasa” [“Teşkilat-ı Esasiye Kanunu”] başlığı altında şu tarifi yapmaktadır: [Modern Türkçe ile]:

“Büyük Millet Meclisi, millet namına hâkimiyet hakkını kullanır. Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu onun içinden çıkar. Meclis, yürütme gücünü kendi tarafından seçilmiş Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu marifetiyle kullanır. Meclis, hükümeti her vakit denetler ve [güvensizlik oyu ile] düşürebilir”. Atatürk ayrıca “Cumhuriyet” başlığı altında, Cumhuriyet sistemini şöyle tarif ediyor: “Cumhuriyette son söz millet tarafından seçilmiş meclistedir. [...]. Hükümete [güvenoyu verir] ve her vakit denetler ve [güvensizlik oyu ile düşürür]”.

Özetle, Atatürk’ün vizyonunda *halkın %100’ünü temsil eden* (birleştirici bir gücü olan) Meclis, sistemin en güçlü organıdır. Bu bakış açısı zaten 1924 Anayasasında açıkça ifade edilmiştir: *“Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir”* (Mde 3). *“Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin yegâne ve hakiki temsilcisi olup, millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır”* (Mde 4).

Hatta, zamanın ruhuna uygun olarak, yeni bir saltanat düzeni yaratmaktan o kadar korkulmuş ki, TBMM nezdinde büyük ölçüde bir “güçler birliği” yaratılmış. “Yasama yetki ve yürütme erki *Büyük Millet Meclisinde belirir ve onda toplanır*” (Mde 5) ama Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu eliyle kullanılır (Mde 7). *“Meclis, Hükümeti her vakit denetleyebilir ve düşürebilir”* (Mde 7).

1924 Anayasasında, Meclis’in çok güçlü tasarlandığı (tüm Yürütmenin de Meclis’ten çıktığı) klasik bir parlamentar sistemin ana hatlarını görüyoruz. Tabii bugün 21. Yüzyılda, elbette ki “güçler ayrılığı” daha etkin kurulmalıdır ancak temel felsefe parlamentar sistemin felsefesidir: Halkın %100’ünün temsil edildiği organın sistemdeki en güçlü organ olması ilkesi. Parlamentar sistem zaten bu yüzden yapısı itibariyle daha birleştirici, kolektif akıl ve istişare temellidir. Özetle, yapısal olarak daha demokratik bir sistemdir. [i) Her siyasi görüşün temsil edildiği Parlamento piramidin tepesindedir, ii) yürütme gücü tek kişi yerine kolektif bir

organın (Bakanlar Kurulu)+CB elindedir ve iii) bir “birleştirici güç” olarak devletin başı parlamenter sistemlerde tarafsızdır].

Elbette ki demokrasiler zamanla olgunlaşır, üstelik 1920’lerde dünyada bugünkü anlamda demokratik sayılabilecek herhalde 5-10 ülke vardı. Ancak burada önemli husus şudur: 1924’te kurulan vizyonda, bir demokrasi ideali vardı. Demokrasiye ulaşmak için temel anayasal taşlar kuruluyordu.

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ BU VİZYONUN TAM TERSİ:

Cumhuriyetimizin kurucu anayasal vizyonunda “yeni bir padişah yaratmama” hedefini net görüyoruz. 1924 Anayasasının çalışmaları/tartışmalarına baktığınızda şunu göreceksiniz: Cumhuriyetimizin Kurucusuna dahi (Atatürk’e dahi!) verilmeyen yetkiler – ve çok daha fazlası- bugünkü Sistemimizde Cumhurbaşkanıya verilmiştir. Örneğin 1924’te; “Cumhurbaşkanının Meclis’i fesih yetkisi” tartışılmış ancak Atatürk’e dahi bu yetki verilmemiştir, daha uzun süre görev verilmesi de reddedilmiştir (4 yıllık görev süresi belirlenmiştir), Cumhurbaşkanıya kanunları geciktirici veto yetkisi veya bütçeyi geri gönderme yetkisi de verilmemiştir.

Bugünkü Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi 1924 sisteminin tam tersidir: i) Piramidin tepesinde, neredeyse sınırsız yetki kullanan 1 kişi (Cumhurbaşkanı) vardır, ii) Piramidin çok altında, güçsüzleştirilmiş (tüm kilit denetim yetkileri elinden alınmış) halkın %100’ünü temsil eden Meclis vardır, iii) Yürütme gücü Meclis’in içinden çıkmamaktadır ve Meclis’e karşı sorumlu değildir. Özetle, egemenlik hakkı, 5 yıllığına, büyük ölçüde 1 kişiye devredilmiştir.

“CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ” FELSEFESİ: I. MEŞRUTİYET SİSTEMİ:

Bu Sistem, *ülkemizi 145 yıl geriye götürmüştür*: 1876’ya; I. Meşrutiyet sistemine. Elbette ki en önemli fark artık Cumhurbaşkanının *seçimle* göreve gelmesidir. Ancak onun dışında, bugünkü Cumhurbaşkanı yetkileri ve 1876’da padişahın yetkileri neredeyse aynıdır.

I.Meşrutiyet’te:

-Padişah, yürütme organının başı ve hatta yürütmenin kendisidir. [Bugün de yürütme

yetkisinin *tamamı* Cumhurbaşkanındadır].

-Padişah Bakanlar Kurulu'nun (Heyet-i Vükela) başkan (Sadrazam) ve üyelerini atar ve istediği gibi görevden alır. Bakanlar Kurulu Meclis'e karşı sorumlu değil: Sadece padişaha karşı sorumludur. [2017 sonrası artık başbakan/sadrazam makamı da yok. Bugün de bakanlar için Meclis onayı/denetimi, güvenoyu/gensoru, vb. yok].

-Padişahın Meclis'i feshetme yetkisi vardır. [Bugün de Cumhurbaşkanı'nın – takdirine kalmış bir şekilde – Meclis'i seçime gönderme (feshetme) yetkisi vardır. 21. Yüzyılda artık elbette Meclis'i fesih "kapatmak" anlamında değildir: Çağdaş hukukta, Meclis'i seçime gönderme hakkına "Meclis'i fesih hakkı" denir: Neticede yürütme erki, seçilmiş milletvekillerinin (yasama) *görevine son* verebiliyor, tekrar seçim olacak olsa dahi].

-Padişahın bazı özel durumlarda (sıkıyönetim vb.) özel düzenlemelerle (nizam-ı mahsus) ülkeyi yönetme olanağına sahipti. 2017 sonrası Anayasamızda da *Cumhurbaşkanı tek başına OHAL ilan edebiliyor*, OHAL'de tek başına (temel hak ve özgürlükler alanında dahi) Kararnameler çıkarabiliyor.

-1876'da Meclis esasında oldukça güçlenmişti; basın yasasını geçirdi, padişahı zaman zaman eleştirdi, sadrazamın azledilmesini dahi sağladı. Bugünkü Meclis çoğunluğunun yürütmeye en ufak bir eleştiri yapması dahi düşünülemez... Örnekleri çoğaltabilirim...

Bu "sistem", Cumhuriyetimizin vizyonu ile uyumlu değildir. Saygılarımla, Av. Ece Güner Toprak.